

Izvori rasta u Hrvatskoj

Dubravko Mihaljek

Bank for International Settlements

Zagreb, 29. rujna 2014.

Iznesena stajališta isključivo su osobna i ne odražavaju nužno stajališta BIS-a.

The views expressed in this presentation are those of the author and do not necessarily represent those of the BIS.

Glavne teze

- Rast hrvatskog gospodarstva znatno je slabiji nego što je većina poslovnih ljudi i ekonomskih stručnjaka svjesna
- Iz takvog stanja više se ne može izaći umjereno ambicioznim, nego samo radikalnim reformama

Tri desetljeća stagnacije

- Hrvatski BDP izražen u stalnim dolarskim cijenama bio je 2013. godine 0,4 posto niži nego 1980.
(međunarodno usporedivi podaci instituta *Conference Board*, specijaliziranog za praćenje dugoročnog ekonomskog rasta i trendova produktivnosti)
- Do kvalitativno istih zaključaka dolaze i detaljnije analize (Dugoročne serije BDP-a Hrvatske, PKIEP, svibanj 2014.)
- Drugim riječima, ni nakon trećine stoljeća – cijele jedne generacije – hrvatsko gospodarstvo ne stvara više dodane vrijednosti u međunarodno usporedivim cijenama nego daleke 1980. godine!

Kumulativni rast/pad BDP-a po razdobljima:

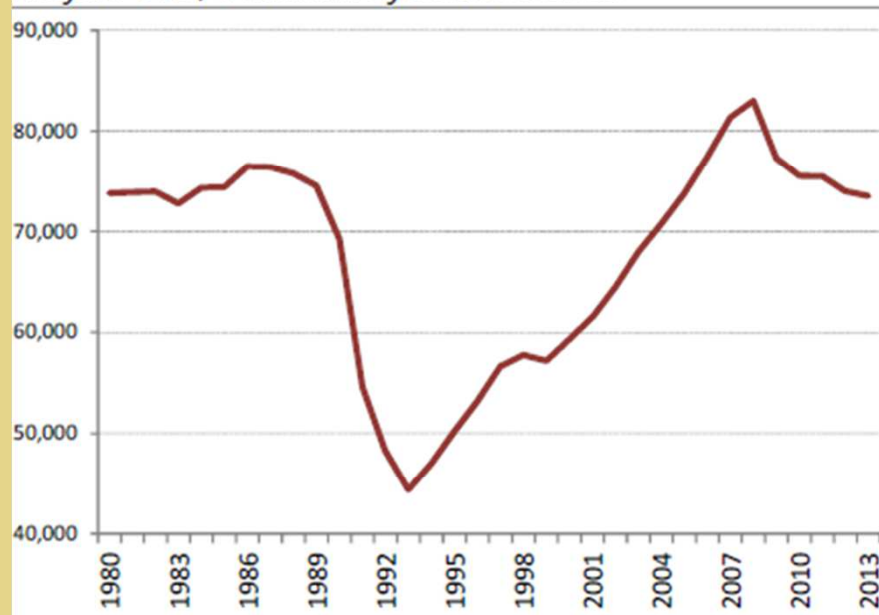
1980–89. +1%   1994–2008. +87%

1990–93. –41%   2009–13. –12%

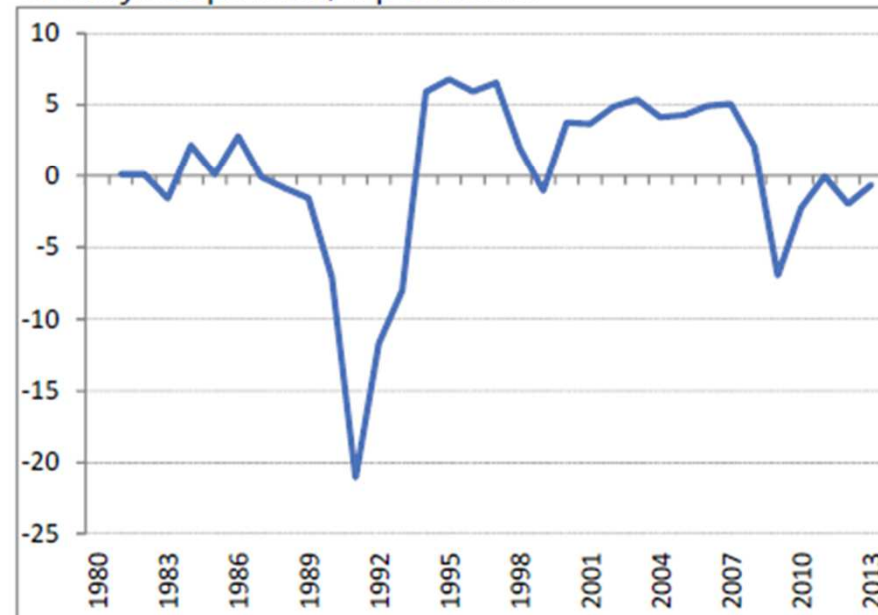
U stalnim dolarskim cijenama, hrvatski BDP niži je za 0.4% u 2013. nego u 1980.

Bruto domaći proizvod Hrvatske¹

Milijuni USD, u stalnim cijenama iz 2012¹

Godišnja stopa rasta, u postocima

¹ Pri konverziji je korišten tečaj prema paritetu kupovne moći. Za metodološke detalje, vidi www.conference-board.org

Izvori: Conference Board, *Total Economy Database 2014*; izračun autora.

- Radi usporedbe, BDP Kine povećan je od 1980. do 2013. godine 16 puta, BDP Indije 7 puta, Irske i Turske 4 puta, a SAD-a 2,4 puta.
- U regiji Srednje i Istočne Europe BDP u međunarodno usporedivim cijenama povećan je u istom razdoblju od 1,2 puta (Bugarska, Mađarska, Makedonija) do 2,8 puta (Albanija i Rumunjska).
- Još niži rast BDP-a od Hrvatske ostvarile su 2013. u regiji jedino Srbija (72 posto iznosa BDP-a iz 1980.), Moldavija (75 posto) i Ukrajina (82 posto).
- Boljom strukturnom politikom u 1990-im godinama i boljom fiskalnom politikom u drugoj polovici 2000-tih godina mogli su se djelomično ublažiti poremećaji nastali zbog rata i transformacijske recesije s početka 1990-ih godina te svjetske financijske krize od 2009–12.

Izvori ekonomskog rasta u Hrvatskoj

- Ekonomski je rast rezultat kombiniranja proizvodnih faktora – rada, kapitala i ostalih čimbenika koji doprinose efikasnijem korištenju rada i kapitala, poput poslovnih procesa i ekonomskih institucija.
- Analitički se porast BDP-a može rastaviti na ponderirani rast inputa rada (ΔL) i kapitala (ΔK), gdje su ponderi udjeli rada i kapitala u BDP-u (v_L i v_K), te rast multifaktorske produktivnosti (ΔA)

$$\Delta \ln Y = \Delta \ln A + v_L \Delta \ln L + v_K \Delta \ln K$$

Izvori rasta (nast.)

- Doprinos **rada** outputu može se dalje rastaviti na količinu rada (mjerenu brojem radnih sati ili brojem radnika) i kvalitetu rada (mjerenu promjenama u kvalifikacijskoj strukturi radnika).
- Doprinos **kapitala** može se uz dobre podatke rastaviti na šest vrsta kapitalnih usluga: kompjuterska oprema (hardver); kompjuterski programi (softver); telekomunikacijska oprema; stambene jedinice, poslovne zgrade i infrastruktura; transportna oprema; i strojevi.
- Za **Hrvatsku** postoje podaci samo za **broj radnika** i njihovu **kvalifikacijsku strukturu** te kapitalne usluge tj. **investicije u građevine, transportnu opremu i strojeve** (tzv. klasične, non-ICT, kapitalne usluge)

Izvori ekonomskog rasta u Hrvatskoj

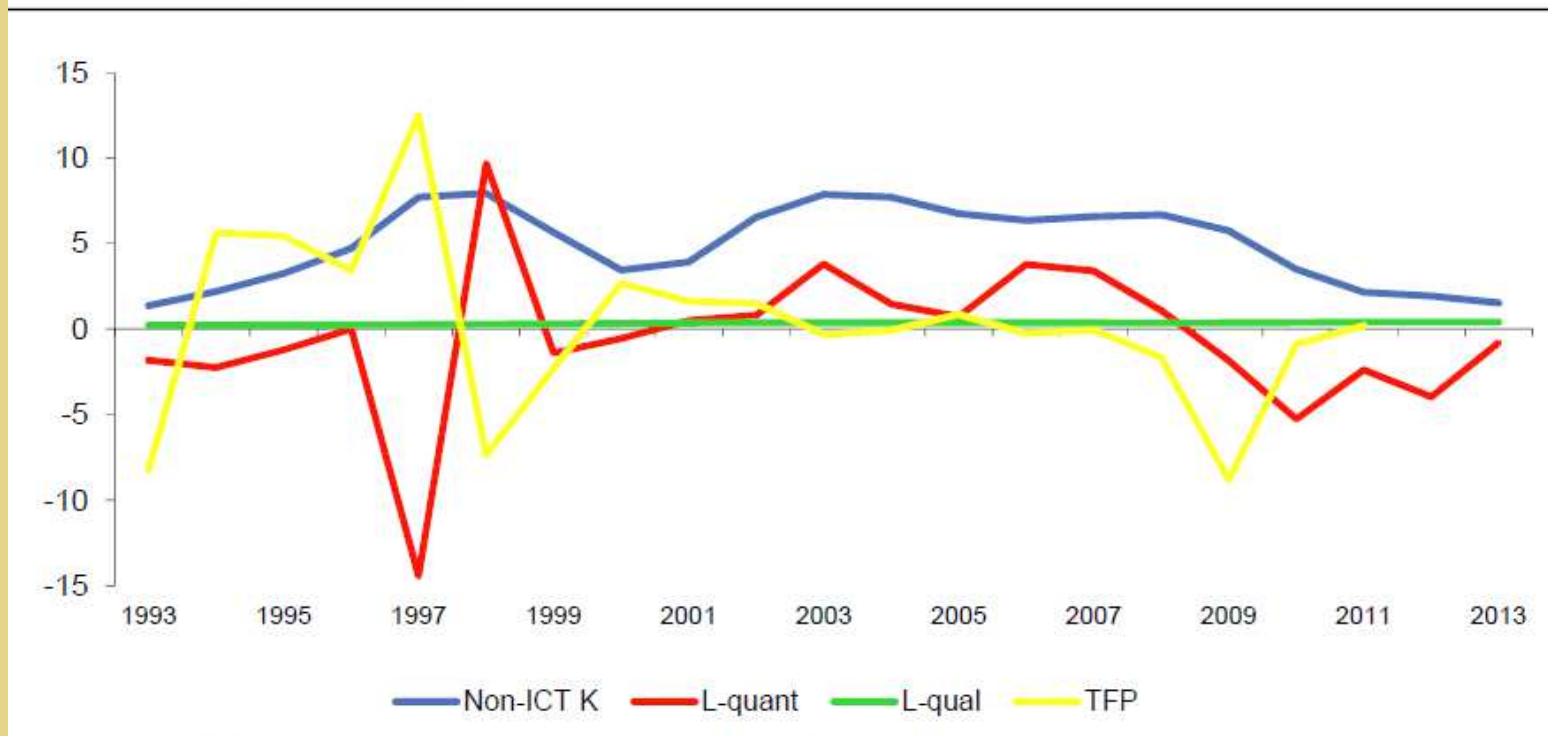
- Brojna istraživanja pokazala su da upravo multifaktorska ili **ukupna faktorska produktivnost** (TFP), kao odraz tehnološkog napretka, objašnjava najveći dio ekonomskog rasta u dugom roku
- U regresijskim analizama rasta TFP se mjeri kao rezidual, tj. sve ono što doprinosi rastu dodane vrijednosti, a ne može se objasniti inputom rada i kapitala
- Ovaj jednostavan okvir za analizu izvora rasta daje odlične uvide u strukturne probleme koji koče ekonomski rast, te u mogućnosti odnosno nemogućnosti pojedinih ekonomskih politika da potaknu gospodarski rast

Kvalifikacijska struktura zaposlenih mijenja se vrlo sporo od 1990. (zelena crta)
Rast zaposlenih bio je u prosjeku negativan (crvena crta)
Rast kapitalnih investicija (plava crta) imao je dva uzleta: 1996–98. i 2002–08.
Rast multifaktorske produktivnosti (žuta crta) u početku snažno oscilirao, od 2003. negativan; kumulativn porast TFP-a od 1992. do 2011. 1.7%

Izvori rasta u Hrvatskoj

Godišnja stopa rasta, u postocima

Napomena: Non-ICT K = rast investicija (građevinski radovi, oprema i ostalo); L-quant = rast broja zaposlenih; L-qual = rast kvalifikacijske strukture zaposlenih; TFP = rast multifaktorske produktivnosti.

Izvori: Conference Board, *Total Economy Database 2014*; izračun autora.

Ekonomski rast (nast.)

Što možemo zaključiti iz ovih kretanja o karakteru ekonomskog rasta u Hrvatskoj?

- Imamo problema s najvažnijim proizvodnim resursom – radom. Otvara se malo radnih mjesta, a obrazovna struktura zaposlenih poboljšava se sporo → problemi na tržištu rada i u obrazovnom sustavu
- Ostvaruje se vrlo slab tehnološki napredak → problemi u visokoškolskim i znanstveno-istraživačkim sustavima, javnoj upravi te istraživanju i razvoju
- Hrvatsko gospodarstvo raste više-manje samo kada rastu investicije, i to prvenstveno u građevinske radove, ne u opremu

Ekonomski rast (nast.)

- Drugim riječima, ekonomski rast uglavnom se zasniva na građevinskim radovima, izrazito cikličkoj djelatnosti čija dinamika u najvećoj mjeri ovisi o kreditiranju – u Hrvatskoj uglavnom inozemnom, budući da je stopa domaće štednje niska
- Stoga ne iznenađuje snažan rast BDP-a u vrijeme obilnog inozemnog kreditiranja (2002–08.) i duboka recesija nakon izbijanja financijske krize. Sličan obrazac rasta imala je i Španjolska, sa sada već dobro poznatim posljedicama
- Dakle, i kod investicija kao jedinog značajnijeg faktora rasta postoje dublji problemi – struktura i izvori financiranja investicija ne potiču dugoročno stabilan gospodarski rast
- To je pak odraz neravnoteža u strukturi gospodarstva i agregatne štednje, prvenstveno prekomjerne javne potrošnje

Kako izići iz stagnacije?

- Reformski prioriteti koji se nameću iz gornje analize su jasni:
strukturne reforme
  - na tržištu rada
  - u javnoj upravi
  - u obrazovanju i znanosti
  - u istraživanju i razvoju
- Povećanje domaće štednje odn. **smanjenje javne potrošnje** uz oslobađanje inovativnog i poduzetničkog potencijala u gospodarstvu

Kako izići iz stagnacije? (nast.)

- Fiskalna politika ima ključnu ulogu u pokretanju rasta jer usko povezuje makroekonomske i strukturne aspekte rasta
- Makroekonomska komponenta: stabiliziranje javnih financija

Osnovni postulat održivosti javnih financija:

Realna stopa ekonomskog rasta u dugom roku mora biti veća od realne kamatne stope po kojoj se država zadužuje

- Strukturna komponenta: smanjiti neproduktivnu javnu potrošnju i hipertrofiranu javnu upravu, smanjiti porezno opterećenje.
- Krčenje šume nepotrebnih propisa i konsolidiranje neefikasne javne uprave, posebno na lokalnoj razini (najnovije preporuke OECD-a o inovacijskoj politici)

Kako izići iz stagnacije? (nast.)

- Vlade visokozaduženih zemalja moraju uvjeriti potencijalne kreditore u zemlji i inozemstvu da će u budućnosti ekonomski rast biti dovoljno snažan da država može uredno vraćati nagomilane dugove
- To mogu učiniti samo ako već u kratkom roku počnu provoditi mjere fiskalne konsolidacije i pokrenu strukturne reforme koje će privatnom sektoru osloboditi prostor za investiranje i zapošljavanje
- Nositelji ekonomske politike u visokozaduženim europskim državama zadnjih godina zato neprekidno provode mjere štednje u javnom sektoru i reforme čiji je cilj poboljšati poslovnu klimu i time kroz investicije privatnog sektora pokrenuti zapošljavanje i rast produktivnosti, bez čega nema održivog ekonomskog rasta

Kako izići iz stagnacije? (nast.)

- Glavni zadatak monetarne politike je stvaranje preuvjeta za gospodarski rast, tj. održavanje makroekonomske i financijske stabilnosti
- Jedno područje na kojem se monetarna politika može angažirati u poticanju rasta jest osigurati normalno funkcioniranje kreditnog mehanizma – tj. prijenosa mjera monetarne politike na uvjete financiranja. Središnje banke u tome su već aktivne

Kako izići iz stagnacije? (nast.)

- Pokretanje ekonomskog rasta u sadašnjem globalnom ekonomskom okruženju prvenstveno je pitanje oslobađanja inovativnog i poduzetničkog potencijala u gospodarstvu, dakle strukturnih politika
- Treba iskoristiti priliku za povećanje produktivnosti koju pruža intenzivno korištenje informacijske i telekomunikacijske tehnologije
- ICT je po svojoj prirodi otvorena tehnologija koja potiče eksperimentiranje i inovativnost te stoga ne može uspijevati u sredinama zakrčenima birokratskim propisima
- Pretjerana regulacija – npr. kod osnivanja i tržišnog djelovanja malih poduzeća – i porezna presija koče širenje i korištenje takve tehnologije i time uskraćuju gospodarstvima mogućnost oživljavanja ekonomske aktivnosti

Kako izići iz stagnacije? (nast.)

- Za iskorištavanje potencijala IT tehnologije potrebni su adekvatni ljudski i društveni kapital
- To pak zahtijeva moderan sustav obrazovanja, u kojem učenici i studenti uče analitički razmišljati i rješavati probleme, a ne, kao prije pola stoljeća i više, učiti napamet činjenice koje su danas svima u trenu dostupne na internetu
- No potreban je i dinamičan sustav cjeloživotnog obrazovanja i pozitivan društveni stav prema poduzetništvu i inovacijama općenito – i to u svakoj djelatnosti

Alternativa

- Nepovoljna demografska kretanja: pad per capita sati rada zbog niže stope participacije, odlaska u mirovinu baby-boomers-a
- Porast udjela umirovljnika u odnosu na zaposlene
- Stagnacija obrazovne strukture zaposlenih
- Porast nejednakosti: stagnacija plaća i potrošnje
- Porast zaduženosti države – povećanje poreza i smanjenje javne potrošnje
- Daljnje zaostajanje Hrvatske u Europi i globalnoj ekonomiji

Zaključak

- Problemi s kojima se hrvatsko gospodarstvo suočava nisu niti novi niti nepoznati
- Međutim, mnogi nositelji ekonomske politike već godinama ne provode rješenja koja im struka predlaže, ili pojedina rješenja koja provode – najčešće parcijalno – nisu sama po sebi dovoljna da bi se stagnacija prekinula i hrvatsko gospodarstvo pomaknulo iz sadašnje loše, ali stabilne ravnoteže
- Hrvatska zbog odugovlačenja u provođenju strukturnih reformi propušta povijesnu priliku da, metaforički rečeno, ubere puno plodova koji su nadohvat ruke
- Rast koji smo ostvarivali od 2002. do 2008. pokazuje da hrvatsko gospodarstvo nije osuđeno na stagnaciju, ali takav rast nije bio dugoročno održiv i ne može služiti kao predložak za novi model rasta – treba razmišljati na potpuno nov način